

ОСОБЛИВОСТІ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Кіндюк Б. В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач лабораторією боротьби з наркозлочинністю
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Ізбаш К. С.

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що наркоманія є небезпечною хворобою, що вражає суспільство, сім'ю та окремого індивідуума. Розгляд історії боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів показує відсутність єдиної системи, концепції, стратегії такої діяльності, що знайшло відображення в правових нормах, які змінювалися від досить м'яких положень до жорстких норм. Виходячи з цього, необхідно проаналізувати доктрини, пов'язані з цієї сферою, які можна розділити на три групи: 1) інтервенціоністські; 2) ліберальні; 3) еkleктичні. Інтерес до ліберальної доктрини є не випадковим через те, що в ряді держав, таких як Нідерланди, Португалія, Уругвай, Канада та Швеція такий підхід набув широкого поширення і практичну реалізацію у вигляді прийнятих нормативно-правових актів.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з того, що у сучасній юридичній науці доктринальні джерела права набувають важливого значення під впливом процесів глобалізації та зближення правових систем. Такий підхід у своєму класичному вигляді базується на введенні обмежень втручання держави в економіку, приватне життя, спирається на принципи поділу влади, виборності органів влади, наявності ринку та вільної торгівлі. Загалом ці підходи знайшли відображення в принципі лібералізму «будь, що буде» – «laissez-faire, laissez-passer». Основоположниками лібералізму в європейській суспільній думці є Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, А. Сміт, І. Кант, В. Гумбольдт, Дж. Медісон, І. Бентам, Б. Константа та Дж. Мілль, а також такі дослідники, як Ф. Хайек, Дж. Роулс, І.Р. Рорті. На думку сучасних дослідників ідеї лібералізму пов'язані з правилом «справедливої поведінки», які формуються при спонтанному та імпульсивному розвитку суспільства. Як вказує Є.А. Шаталін, не всякий продукт законодавства є

законом, в тому сенсі як вважали Локк, Юм, Кант [1, с. 52]. Лібералізм, на думку вченого, проявляється у вигляді «обмеженого примусу», що забезпечує правила поведінки суб'єктів, наприклад, свобода слова, збір-рань, видавництва, думок. В юридичній науці ліберальна доктрина, як вказує М.В. Анісіфорова, виходила з презумпції пріоритету прав і свобод громадянина, і, як наслідок, відстоювала позицію самостійного вибору людини, у тому числі, і в споживанні будь-яких доступних їйому наркотичних засобів [2, с. 33–34]. Виходячи з такого підходу, розглядаючи історію процесу становлення законодавства, пов'язаного незаконним обігом наркотичних засобів, дозволяє виділити наступні періоди використання ліберальних доктрин: 1) Київська Русь до прийняття християнства; 2) імперський (1864–1915 рр.); 3) часи НЕП (1921–1927 рр.); 4) етап 1991–1994 рр.; 5) сучасний період. Виходячи з цього, доцільно розглянути особливості правового регулювання у сфері використання наркотичних засобів, протягом кожного з цих етапів.

1. У Київській Русі до прийняття християнства існували звичаї, традиції, ритуали, пов'язані з використанням сильнодіючих речовин. Однією з форм соціальної свідомості, що формувалася у суспільстві давніх слов'ян були міфи, пов'язані з обоженням деяких речей та предметів, до числа яких відносилися сильнодіючі, які впливали на свідомість людей. Поряд з міфами у Київській Русі існували ритуали, з використанням таких речовин, які являли собою поклоніння рослинам, які містять сильнодіючі речовини, а такі форми дійшли навіть до теперішнього часу. Наприклад, шанобливе відношення до маку знайшло своє відображення в тому, що красиві червоні квіти є частиною національного українського орнаменту, насіння цієї рослини вживали в їжу, але було відомо про його снодійну дію. Таким чином, у той історичний період, існували звичаї, традиції, ритуали, особливістю яких було сприятливе відношення суспільства до наркотичних речовин.

2. Імперський період починаючи з 1864 по 1915 рр. також характеризувався ліберальним відношенням до наркотичних засобів. Внаслідок реформ, проведених Олександром II, у 1864 р. в Російській імперії був прийнятий Статут «О покараннях, налагаємих мировими суддями», який фактично відмінив жорсткі покарання за використання цих небезпечних речовин, встановлених Соборним Уложением 1649 р. Згідно Імперського Статуту ст. 6 глави IX «О проступках проти народного здоров'я» регламентувала відповідальність у вигляді штрафу розміром до 100 руб. за виготовлення для продажу, а також продаж без державного дозволу лікарських речовин, в результаті чого конкретним особам була нанесена істотна шкода. Таке ліберальне відношення до цих небезпечних речовин тривало до 1915 р. Наступним кроком стало прийняття закону, присвяченого забороні використання опіуму,

підставою якого став Указ від 20 червня 1915 р. «Про заходи боротьби з опіюкурінням», проте даний нормативно-правовий акт діяв тільки у Приамурському генерал-губернаторстві і Забайкальській області Іркутського генерал-губернаторства.

III. Часи НЕП характеризуються тим, що у Радянському Союзі почала проводитися перша кодифікація законодавства, в рамках якої у 1922 р. був прийнятий Кримінальний Кодекс УСРР. У кодифікованому акті були відсутні статті, що передбачали відповідальність за незаконний оборот наркотиків. З огляду на різке збільшення використання цих небезпечних речовин до Кримінального Кодексу 1926 р. були внесені зміни до ст. 140, згідно з якими виготовлення, зберігання і збут наркотиків карався позбавленням волі до 3 років, а також були внесені норми, що передбачали примусове лікування наркоманів.

IV. Часи перебудови пов'язані з реформуванням економіки, переходу до ринкових відносин, які супроводжувалися фактичною відміною радянської антинаркотичної політики. У цей історичний період, керівництво України проголошує прозахідний курс на лібералізацію обігу наркотиків, який передбачав скасування кримінальної та адміністративної відповідальності за немедичне вживання наркотичних засобів. Доказом цього став Указ Президії Верховної Ради УРСР від 28 січня 1990 р. «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР». Згідно даного законодавчого акту, скасовувався існуючий порядок та система юридичної відповідальності за виготовлення, розповсюдження, зберігання та вживання наркотичних засобів. Одночасно з цим, документ регламентував відміну примусового лікування наркоманів з причини того, що лікувально-трудові профілакторії порушують права та свободи людей. Також на законодавчому рівні, при прийнятті на роботу, було скасовано проходження обов'язкового медичного огляду на наявність захворювання наркоманією. Такий стан речей в умовах кризи, призвів до послаблення державного впливу та контролю за немедичним споживанням наркотичних засобів і психотропних речовин, що спричинило різке збільшення контингенту наркоспоживачів та підвищення їх кримінальної активності.

V. Сучасний період характеризується проведенням урядами деяких країн політики, що базується на відмові від репресивних заходів у цій сфері. Найбільш характерним прикладом, є досвід таких країн, як: Португалія, Уругвай та США. У Португалії нормативно-правові акти, які скасовували кримінальну відповідальність у цій сфері почали прийматися після 2001 р., коли кількість наркоманів становило близько 1% населення, а за кількістю ВІЛ-інфікованих наркоманів і кількості смертей від передозування країна займала одне з перших місць в Європі. Нова політика передбачала відміну кримінального покарання за

зберігання і вживання наркотиків та заміну його адміністративно-правовими заходами. Всупереч прогнозам прихильників жорстких методів, країна не перетворилася на світовий центр наркотуризму, за перше десятиліття після реформи кількість наркоманів скоротилося вдвічі. Уругвай починаючи з 10 грудня 2013 р. став першою державою в світі, в якій були прийняті закони, що легалізували виробництво, продаж і споживання марихуани. Такій підхід дав змогу скоротити витрати на утримання злочинців, осуджених за наркозлочини та вивести з тіні оборот марихуани, який оцінювався в 40 мільйонів \$ за рік. Сьогодні, згідно діючого законодавства, жителям Уругваю, яким виповнилося 18 років дозволяється купувати до 40 гр. марихуани в місяць в аптеках і самостійно вирощувати до шести її кущів, але порушникам цих встановлених норм загрожує кримінальне покарання: від 20 місяців до 10 років в'язниці. США характеризується складною системою відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів. Так, на федеральному рівні зберігання, вживання і продаж наркотиків, включаючи марихуану, передбачає достатньо суворі міри кримінальної відповідальності. При цьому в 23 штатах дозволяється застосування марихуани в медичних цілях, а в Алясці, Колорадо, Орегоні та Вашингтоні дозволено її зберігання для особистого вживання, але в них забороняється публічне куріння марихуани. За станом на 01.01.2018 р. повністю легалізували медичне і рекреаційне використання коноплі такі штати як Аляска, Каліфорнія, Колорадо, Массачусетс, Мен, Невада, Орегон та округ Колумбія. На думку американських юристів, такий підхід дає змогу скоротити витрати на утримання злочинців, поповнити бюджет за рахунок зборів з законного продажу цієї речовини та позбавити мафію частини доходів. Одночасно з цим незаконному обігу наркотичних засобів сприяють високі податки та труднощі з отриманням ліцензії на продаж марихуани, тому торгівля нею на чорному ринку залишається досить активною.

Література:

1. Шаталин Е.А. Либерализм и право: эволюция доктрины. Научный вестник Омской академии МВД России № 3 (66), 2017. С. 51–56.
2. Анисифорова М.В. Административная ответственность за нарушения законодательства в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров : дис. ... кан-та юрид. наук : 12.00.14, 2018. 253 с.